

УДК 343.22

*С. В. Циганок***СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ,
УЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ**

Постановка проблеми. Особливої актуальності тема спеціального суб'єкта злочинів, учинених працівниками поліції, набула останніми роками у зв'язку з новими соціально-політичними змінами в державі, рівнем злочинності, що постійно підвищується, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам кримінальної відповідальності службових осіб загалом і представників правоохоронних органів зокрема присвятили свої праці такі науковці: В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.В. Устименко. Окремі питання спеціального суб'єкта злочину висвітлені в дисертаційних дослідженнях О.О. Дудорова, Р.Л. Максимовича, О.І. Плужника, а також у працях і публікаціях П.П. Андрушка, В.І. Борисова, Л.А. Владімірова та інших. Проте, незважаючи на детальні дослідження спеціального суб'єкта злочинів, учинених службовими особами правоохоронних органів, реформування останніх відповідно до основних напрямів євроінтеграції України зумовлює необхідність дослідження спеціального суб'єкта – працівника поліції. Також важливим є розмежування злочинів, учинених поліцейським як спеціальним суб'єктом, і злочинів, у яких поліцейський є загальним суб'єктом будь-якого іншого злочину, не включеного в розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України [5].

Мета статті – визначити поняття спеціального суб'єкта злочинів, учинених працівником поліції, та правовий статус поліцейського, встановити ознаки, які виділяють його й роблять спеціальним щодо інших суб'єктів злочинів, а також установити перелік категорій осіб, які можуть бути суб'єктами цих злочинів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правильне визначення кола суб'єктів злочинів, учинених працівниками поліції, набуває особливого значення й актуальності. Проте варто зазначити, що всі проблемні питання, пов'язані з визначенням особливостей спеціального суб'єкта службового злочину, вчиненого працівником поліції, у роботі висвітлити неможливо з об'єктивних причин, тому визначимо окремі з них. До них належать визначення правового статусу поліцейського та поняття спеціального суб'єкта злочинів, учинених працівником поліції, і встановлення його ознак, які виділяють їх і роблять спеціальними щодо інших суб'єктів злочинів, а також переліку категорій осіб, які можуть бути суб'єктами цих злочинів.

Теорія кримінального права визначає, що злочином може вважатися діяння, в якому наявні всі елементи складу злочину (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона).

Як слушно зазначають Л.А. Остапенко та М.Б. Головка, «суб'єкт злочину є ключовою фігурою його вчинення, тому що саме він виконує діяння, спрямовані на досягнення суспільно небезпечного результату» [1, с. 136]. Отже, ключовим елементом для кваліфікації службових злочинів працівників правоохоронних органів є спеціальний суб'єкт – службова особа.

На думку І.О. Харі, «відсутність будь-якої з ознак загального суб'єкта, а для спеціального суб'єкта – ознак спеціального суб'єкта злочину, виключає склад конкретного злочинного діяння й унеможливорює застосування до особи кримінального покарання» [6, с. 106]. Ці вимоги стосуються й злочинів, учинених працівниками поліції.

Поняття суб'єкта і спеціального суб'єкта визначено в ст. 18 КК України: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [5].

У теорії кримінального права суб'єктом злочину визнається фізична осудна особа, яка досягла до моменту вчинення злочину віку кримінальної відповідальності. Також у ст. 20 КК України зазначено: «Підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру» [5]. Обов'язковими ознаками загального суб'єкта злочину є такі ознаки: 1) фізична особа; 2) осудна або обмежено осудна особа; 3) особа, яка досягла віку, з якого за цей злочин настає кримінальна відповідальність. Спеціальний суб'єкт містить усі ознаки загального суб'єкта. Ознаками, які найчастіше визначають спеціальний характер кримінально-правової норми, є правовий статус суб'єкта й понижений вік кримінальної відповідальності.

Суб'єктом службових злочинів (окрім злочину, який передбачено ст. 369 КК України) може бути тільки службова особа – спеціальний суб'єкт. Відповідно до п. 1 примітки до ст. 364 КК України, до службових закон зараховує чотири категорії осіб, які постійно чи тимчасово: 1) здійснюють функції представників влади; 2) обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків; 3) обіймають у тих же організаціях посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків; 4) виконують зазначені обов'язки за спеціальним повноваженням [5]. Працівники поліції належать до першої категорії – представників влади, які мають особливий правовий статус.

Отже, суб'єкт злочинів, учинених працівником поліції, належить до категорії спеціальних суб'єктів злочину. Специфічний характер суб'єкта цих злочинів ґрунтується на особливостях указаних злочинів: порушити порядок несення служби й понести за це відповідальність може не будь-яка особа, а лише та, яка наділена владними повноваженнями у сфері правової охорони, тобто володіє певним правовим статусом.

Загальне визначення правового статусу широко досліджено в теорії правової науки. Зокрема, на думку А.І. Сироти, «правовий статус – це реальність,

яка складається з об'єктивних, реально існуючих елементів, визначивши та проаналізувавши які, можна пізнати це явище загалом» [2, с. 109]. Як зазначає М.В. Калашник, «правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та відповідальності, які визначають юридичний стан особи, державного органу чи громадської організації» [3].

Законодавство, що регулює діяльність поліції, умовно можна поділити на декілька груп: 1) Конституція України; 2) міжнародні договори; 3) закони України; 4) підзаконні (відомчі) акти. Проте основним законом, який визначає правовий статус поліцейського, є Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII (далі – Закон). Окрім правового статусу, Закон визначає правові засади організації діяльності Національної поліції України, а також порядок проходження служби в Національній поліції [4]. Ст. 17 Закону визначає, що «поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції» [4]. У ст. ст. 18, 19 і розділі IV Закону закріплено основні обов'язки поліцейського, види відповідальності поліцейських і повноваження поліції.

Аналіз Закону та інших нормативно-правових актів, які регулюють службу до діяльність поліцейських, дає змогу виділити такі особливості їхнього правового статусу: 1) правовий статус працівника поліції встановлюється правовою нормою, яка закріплює коло прав, обов'язків, компетенції, відповідальності та правообмежень відповідного суб'єкта; 2) правовий статус поліцейського розкривається в наданні поліцейським послуг у сферах забезпечення публічної безпеки й порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги; 3) права й обов'язки посадової особи Національної поліції мають похідний характер стосовно прав та обов'язків державного органу, в якому ця особа проходить службу; 4) відповідальність і правообмеження правового статусу поліцейського мають свою специфіку встановлення й реалізації; 5) наявність повноважень як елемента статусу працівника поліції має характерні особливості з урахуванням повноважень державного органу, уповноваженого щодо надання поліцейських послуг, у якому ця особа проходить службу; 6) закон пов'язує визнання особи представником влади не з посадою, яку вона обіймає, а з наявністю в неї владних повноважень.

Отже, враховуючи вищезазначене, ми можемо дати таке визначення: правовий статус працівника поліції – це сукупність прав, обов'язків і підстав відповідальності працівника поліції, які визначають його юридичний стан.

До категорій осіб, які можуть бути суб'єктами цих злочинів, відповідно до ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII, належать службові особи: 1) центрального органу управління поліцією (організаційно-поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань); 2) територіальних органів поліції (кримінальної поліції; патрульної поліції; органів досудового розслідування; поліції охорони; спеціальної поліції; поліції особливого призначення) [7].

Висновки. Отже, звертаємо увагу на дослідження науковців щодо правопорушень, учинених спеціальним суб'єктом, а саме працівниками поліції. Уважа-

емо за необхідне розробити методику розслідування правопорушень, учинених працівниками поліції, до того ж є потреба внесення відповідних змін до кримінально-правового законодавства. Тому подальші дискусії можуть бути платформою для усунення проблем, що виникають.

Література

1. Остапенко Л.А. Спеціальний суб'єкт військових злочинів / Л.А. Остапенко, М.Б. Головко // Європейські перспективи. – 2014. – № 8. – С. 136–142.
2. Сирота А.І. Деякі проблеми удосконалення правового статусу органів державного управління / А.І. Сирота // Теоретичні та практичні проблеми становлення правової держави в Україні : матеріали допов. і тези виступів наук. конф. (4–5 травня 1995 року). – Чернівці, 1995. – С. 109–113.
3. Калашник М.В. Чітке визначення правового статусу працівників міліції та підрозділів системи МВС – головна підвалина реформування органів внутрішніх справ / М.В. Калашник // Право і безпека. – 2011. – № 5 (42). – С. 57–62.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/2341-14>.
6. Харь І.О. Суб'єкт злочинів проти основ національної безпеки України / І.О. Харь // Юридична наука. – 2011. – № 6. – С. 105–110.
7. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

А н о т а ц і я

Циганок С. В. Спеціальний суб'єкт злочинів, учинених працівниками поліції. – Стаття.

Стаття присвячена визначенню поняття спеціального суб'єкта злочинів, учинених працівником поліції, та правового статусу поліцейського, встановленню ознак, які виділяють його й роблять спеціальним щодо інших суб'єктів злочинів, а також установленню переліку категорій осіб, які можуть бути суб'єктами цих злочинів.

Ключові слова: суб'єкт злочину, спеціальний суб'єкт злочину, правовий статус, поліцейський, категорії спеціального суб'єкта злочинів, учинених працівниками поліції.

А н н о т а ц и я

Цыганок С. В. Специальный субъект преступлений, совершенных работниками полиции. – Статья.

Статья посвящена определению понятия специального субъекта преступлений, совершенных работником полиции, и правового статуса полицейского, формулированию признаков, которые выделяют его и делают специальным по отношению к другим субъектам преступлений, а также изложению перечня категорий лиц, которые могут быть субъектами данных преступлений.

Ключевые слова: субъект преступления, специальный субъект преступления, правовой статус, полицейский, категории специального субъекта преступлений, совершенных работниками полиции.

S u m m a r y

Tsyhanok S. V. Special subject of crimes committed by police officers. – Article.

The article focuses on the definition of special subject of crimes committed by police officers and police legal status, determines features which distinguish it and make it specific in relation to other subjects of crimes and establishes the list of persons who can be the subjects of these crimes.

Key words: subject of crime, special subject of crime, legal status, police officer, categories of special subject of crimes committed by police officers.